

Victor Lund Shammas

Ghetto, *banlieue*, *favela*, problemområde: Når bydeler går i oppløsning

Loïc Wacquant,
Urban Outcasts.

A Comparative Sociology of Advanced Marginality.
Cambridge: Polity Press 2008.

På begynnelsen av 1990-tallet ble Vest-Europa og USA rystet av en rekke gateopptøyer. Fra Lyon til Bristol til Los Angeles raste gateslag mellom unge menn fra arbeiderklassen (mange med etnisk minoritetsbakgrunn) og bevæpnede politi- og sikkerhetsstyrker, som oftest med store skader på infrastruktur, biler og butikker i allerede falleferdige og forfalne storbyområder som resultat. I oktober 1990 blir en forstad til Lyon i Frankrike gjort om til noe som vekker minner om en krigssone når flere hundre ungdommer braker sammen med politiet, setter flere hundre biler i brann og gjør skader på omgivelsene tilsvarende mange hundretalls millioner kroner. Den utløsende årsaken følger et etter hvert kjent mønster: En ungdom har blitt påkjørt og drept av en politibil mens han kjørte på motorsykkelen sin. Men som en 19-årig gutt av marokkansk avstamning sier til journalistene i etterkant av opptøyene: «Årsaken til eksplosjonen var ikke at noen døde i en ulykke. Grunnen var at vi hadde fått politiet opp i halsen.»¹

---

¹ Steven Greenhouse, «Vaulx-en-Velin Journal; Arab Youths of France: Their Anger Boils Over», i *The New York Times*, 19. oktober, 1990.
<http://www.nytimes.com/1990/10/19/world/vaulx-en-velin-journal-arab-youths-of-france-their-anger-boils-over.html>

Sommeren 1992 skjer noe lignende i Bristol i Storbritannia: To tenåringer blir drept i et sammenstøt med en politibil etter en vill ferd på en stjålet politimotorsykkel. Ungdommer i nabolaget går amok. Politiet blir angrepet med murstein og bensinbomber. Nærmere 500 elitesoldater blir kalt ut for å gjenopprette sosial orden i et område på mindre enn én kvadratkilometer.

Og samme år treffer den beryktede Rodney King-saken vestkysten i USA som et bombenedslag: Over ett år etter at videoen av hvite politifolk som banker Rodney King sanseløs langs en motorvei utenfor Los Angeles, har gått rundene i verdens medier, blir fire av de tiltalte politimennene frikjent av en jury bestående av nesten utelukkende hvite lekfolk. Bydelen South Central i Los Angeles bryter ut i noe som ligner på borgerkrig, og over de neste dagene volder gategjenger skader for nærmere én milliard dollar. 53 mennesker ligger døde. 7000 soldater har blitt sendt inn i bydelen for å gjenopprette ro og orden.

Ødelagte byområder

Loïc Wacquants *Urban Outcasts* er et forsøk på å anvende kald sosiologisk analyse på urban marginalisering, et sosialt fenomen som har vært gjenstand for en svært opphetet offentlig samtale mellom politikere, journalister, selvopnevnte «eksperter» og vanlige folk i kjølvannet av slike begivenheter. Boka har som premiss at spektakulære voldsutbrudd er symptomer på en romlig avgrenset og gjenstridig fattigdom som er strukturelt generert, gjennom en tilbaketrekking av velferdsstaten og et dramatisk fall i industrisyssetningen utover på 1980-tallet. Urban marginalisering er et traume som går igjen gjennom de neste tiårene, og som offentligheten tilsynelatende aldri klarer å gjøre seg ferdig med, nettopp fordi de underliggende årsakene ikke blir behandlet på noen tilstrekkelig måte. Så og si alle storbyer har nå soner som har gått fra å være *steder* («places»), fylt med positivt innhold og en samhørighetsfølelse, til å bli *rom* («spaces»), negative områder som virker som sosiale vakuu, og som er fylt med fare og elendighet.

Gjennom spørreundersøkelser, feltarbeid i Chicago-ghettoen og forstaden La Corneuve utenfor Paris, og omfattende bruk av sekundære kilder, maler forfatteren et portrett av tragiske byområder i oppløsning, riktignok med ulike forhistorier, etniske sammensetninger og utfordringer, som kan forstås som produkter av større strukturelle endringer. Boka er delt inn i tre deler: Del I tar for seg hvordan den amerikanske ghettoen har utviklet seg siden andre verdenskrig

fra et «kommunalt», beskyttende område for afroamerikanske innbyggere i nordlige storbyer, til en «hyperghetto», preget av elendig statlig infrastruktur, mangelfullt økonomisk grunnlag, dårlige livssjanser og et jevnt over høyt kriminalitetsnivå. Dissekeringen av dagligdagse «common sense»-begreper som «ghetto» og «underklassen» er viktige momenter i bokas hovedargument. Del II beveger seg fra «det svarte beltet» (områder i amerikanske storbyer hvor afroamerikanere delvis ble tvunget til å bosette seg etter masseimmigrasjon fra langt mer fiendtlige sørstater) til det «røde beltet» (arbeiderklassenabolag med historisk sterk tilknytning til kommunistpartiet) utenfor Paris. Argumentet her er at den franske *banlieue*-en er strukturelt og historisk forskjellig fra den amerikanske ghettoen. Del III skuer mot fremtiden og prøver å besvare hvordan «avansert marginalisering» vil se ut fremover i tid. Og til forskjell fra svært mange sosiologiske analyser fremmes det *politiske løsningsforslag*: På kort sikt må staten inn i spesielt utsatte områder og garantere et minimalt tjenestegrunnlag for innbyggerne; på lengre sikt må avanserte samfunn bevege seg bort fra lønnsarbeid og over til *borgerlønn*, hevder forfatteren, i tråd med ideene til den belgiske filosofen Philippe van Parijs og organisasjoner som Basic Income Earth Network.

Et grunnleggende problem med boka er at den i stor grad baserer seg på utrangert feltarbeid – fra perioden 1987–1991. Alle delene i boka har blitt publisert i form av ulike artikler gjennom første halvdel av 1990-tallet, men de ble først omskrevet og samlet for publisering i 2008. Dette skaper umiddelbart en mistanke om at det empiriske grunnlaget og en rekke slutninger er slitte og daterte. Forfatteren forutser og avviser blankt kritikken. Utviklingene som har funnet sted i tiden mellom feltarbeidet og bokas utgivelse, «har stort sett bekrefte hovedfunnene og validert det analytiske skjemaet av dette nye regimet av marginalisering som de har resultert i».² Forskerens arbeidstempo er ikke det samme som journalistens, bemerker Wacquant videre, og «samfunnsvitenskapens oppgave er ikke å surfe på en bølge av nyhetsbegivenheter, men å bringe frem i lyset de varige og usynlige mekanismene som produserer dem». Dette er et svakt forsvar. Selv om det historiske bakteppet som utgjør en stor del av boka, fortsatt er relevant, er det likevel viktig for leseren å ha *in mente* at det har forekommet en rekke viktige forandringer i løpet av de siste to tiårene (muligens i en mer prekær retning). For å ta bare ett eksempel: I Chicago har den

² Loïc Wacquant, *Urban Outcasts*, 282.

offentlige etaten med ansvar for boliger, Chicago Housing Authority, revet flere tusentalls kommunale boenheter – mange av dem i den svarte ghettoen som Wacquant studerer – og erstattet dem med et system av «boligkupper» som istedenfor kan benyttes på det private utleiemarkedet.³ Hvilken rolle har dette spilt? Har det fragmentert og spredt fattigdommen (og dermed gjort den mer håndterbar for statlige velferdsinstitusjoner) eller har det ført til gentrifisering og kosmetisk korrigerende av kroniske sosiale problemer? Hvis man har tro på den etnografiske metodens kraft til å fremskaffe unik informasjon om en slik problemstilling, blir det for enkelt å hevde at to tiår gammel forskning fortsatt gir et nøyaktig bilde av tilstanden på bakkeplan.

Den mørke ghettoen

Wacquants analyse begynner med en avklaring av konsepter: Hva er en ghetto? Det er ikke først og fremst et sted med utbredt fattigdom, dårlig kvalitet på boligmassen, mye kriminalitet eller «sosialt kaos». Ghettoen har istedenfor en helt spesifikk funksjon, hevder Wacquant, den har i oppgave å *lukke inne en stigmatisert etnisk gruppe* i et begrenset geografisk område. Fra dette kan det følge en rekke sosiale onder, men de er ikke nødvendige deler av ghettoens karakteristikk. (Sosiologen Richard Sennett beskriver ghettoens virkemåte som en «urban kondom» som skal hindre spredning av stigma fra en «skitten» befolkning, et resultat av en «frykt for berøring» og kontakt med slike grupper, med utgangspunkt i den jødiske ghettoen i Venezia på 1500-tallet.)⁴ Den «Svarte Metropolen» som eksisterte på midten av forrige århundre i nordlige, amerikanske storbyer som Chicago, hadde en slik funksjon, å begrense kontakten mellom den hvite majoritetsbefolkningen og de symbolsk besudlede afro-amerikanske innbyggerne og innflytterne fra sør, men den var samtidig av en slik art at den opprettholdt en viss «kommunal» funksjon. Sosiologene St. Clair Drake og Horace Cayton (som Wacquant trekker veksler på) beskriver således i mesterverket *Black Metropolis* (1945) hvordan ghettoen hadde en *positiv økonomisk funksjon* ved at den supplerte rimelig arbeidskraft til omkringliggende

³ Se Jeff R. Crump, «The End of Public Housing as We Know It: Public Housing Policy, Labor Regulation and the US City», i *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(1), 2003, 179–87.

⁴ Richard Sennett, *Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization*. New York: W.V. Norton & Company 1996, 237.

industriområder, og hvordan ghettoens innbyggere utviklet parallelle institusjoner som aviser, politiske klubber, butikker, legetjenester osv., som var bygget opp av og for ghettoens svarte innbyggere. Det var et relativt trygt, stabilt område i byen.

Men siden ghettoen er et historisk dyr, kan den også skifte karakter. På 1980-tallet ble ghettoen i Chicago voldelig, fattig og farlig på en måte den ikke hadde vært før. Mellom 1980 og 1985 mottok Chicago-politiet rapporter om 1300 voldsforbrytelser *per 1000 innbyggere* – og størstedelen av forbrytelsene ble begått av og mot ghettoens innbyggere. Rutebusser måtte eskorteres inn i ghettoen med to politibiler – én foran og én bak. I 1980 var tre-fjerdedeler av personer over 16 år som bodde i Chicago-ghettoen, uten arbeid. I 1990 levde mellom ca. 60 og 70 prosent av familiene i det beryktede South Side-området i Chicago under fattigdomsgrensa, arbeidsledigheten lå mellom ca. 35 og 50 prosent, og andelen innbyggere med collegeutdanning lå mellom tre og ni prosent (områder med ni prosent av befolkningen med høyere utdanning skyldtes en krypende gentrifisering). Argumentet er at mange av de sosiale ondene som har oppstått i amerikanske storbyer, har vært et produkt av at den tidligere kollektivistiske ghettoen har gjennomgått en omskappingsprosess som har konvertert den til *hyperghettoen*, et sted den gryende (svarte) middelklassen har forlatt til fordel for forstedene, hvor parallelle institusjoner har brutt sammen, hvor sviktende kjøpekraft er utbredt, og tidligere arbeidsplasser i fabrikkene har forsvunnet med nedlegging og kapitalmobilitet.

Vi får innblikk i et dobbeltsamfunn hvor solide arbeidsplasser ikke gror på trær. Vi møter bl.a. en 28 år gammel «street hustler» ved navnet Five som jobber i oppvasken på en dårlig restaurant, driver terningspill på gata og selger crack. I den grad arbeid er å oppdrive, er det dårlig betalt, uten mulighet for opprykk, kjedelig og uten videre sikkerhet. Den illegitime økonomien blir dermed et fristende tilholdssted. På spørsmål fra forfatteren om hvor mye man kan tjene på å selge crack, svarer Five: «*Ooooooh man! Much! Fifty thousan', a hundred thousan'. I say a month's time, they might make like 10 G's in a month's time. You make that every month in a year, that's a loooottaaa money.*»⁵ Narkotika-

⁵ Det er sannsynligvis et sterkt element av overdrivelse i dette svaret. For et mer nøkternt innblikk i potensielle profitter fra den ulovlige narkotikaøkonomien i en amerikansk storby, se Steven Levitt & Sudhir Venkatesh, «An Economic Analysis of a Drug-Selling Gang's Finances», i *The Quarterly Journal of Economics*, august 2000, 755–789.

økonomien springer ut av et ødelagt arbeidsmarked, men den usikkerheten og sosiale ødeleggelsen som blir produsert av utbredt narkotikasalg og -misbruk, fører bare til en ytterligere innskrenking og tilbaketrekking av arbeidsmarkedet. Dermed oppstår en nedadgående spiral som blir vanskelig å bryte ut av uten store, koordinerte inngrep fra stat, marked og sivilsamfunn.

Europas forsteder

I Del II forflyttes analysen til den beryktede franske *banlieue*, nærmere bestemt La Corneuve utenfor Paris. Hovedpoenget er dette: En *banlieue* er ikke en ghetto (et poeng som i begynnelsen kan slå leseren som skolastisk), fordi den inkluderer et mylder av etniske og innfødte befolkninger, innbyggerne utvikler ikke parallelle institusjoner, og beboerne forsøker ikke å leve avsondret fra det omkringliggende samfunnet, men strever snarere etter å komme det nærmere gjennom utdanning og arbeid. Dette blir de imidlertid forhindret fra gjennom diskriminering (stigmaet knyttet til å komme fra et stigmatisert sted), fravær av arbeidsplasser og en relativt dårligere kvalitet på statlige tjenester, for eksempel skolene, som befinner seg i disse områdene. Offentlige byråkrater som blir sendt ut for å administrere velferdstjenester i franske forsteder, snakker om det som om det var en *straff*. Organiserte fritidsaktiviteter for unge mennesker er mangelfulle. Men selv om sysselsettingen kan virke lav i La Corneuve – rundt 50 prosent av voksne innbyggere deltok i lønnsarbeid på begynnelsen av 1990-tallet – er dette fortsatt milevis foran kjernen i Chicago-ghettoen, Grand Boulevard, hvor bare 16 prosent av nabolagets 50.000 innbyggere jobbet i den for-melle økonomien.⁶

Analysen av det franske kasuset har mange høydepunkter, men er også fragmentert. Mest interessant er kanskje gjengivelsen av en rekke intervjuer med ungdommer som bor i Quatre mille-boligkomplekset i La Corneuve, trukket fra et vell av sekundære kilder. Ungdommene er ikke redde for å kalle plassen de bor i for en «søppeldyng», de er langt mer nådeløse i sin dom enn de forsiktige byråkraterne som snakker om forstaden som et «sensitivt nabolag», og de er smertelig klar over diskrimineringen knyttet til å bo et sted som er omspunnet av en stigmatiserende mytologi.

---

⁶ *Urban Outcasts*, 155–156.

Wacquant hevder han forsøker å forhindre en feillesning av urban marginalisering i franske forsteder ved å advare mot å tolke *banlieue*-en som et eksempel på en «amerikanisering» av europeisk fattigdom. Den «franske ghettoen» er en «sosiologisk absurditet», hevder Wacquant, fordi ghetto og *banlieue* er to distinkte historiske skapninger. Ved å motvirke en slik feiltolkning håper han å forhindre anvendelse av feil statlig politikk. Men det er noe uklart hvordan en slik lesning skal bidra til forbedret politikk. Er ikke problemene i bunn og grunn de samme, uavhengig av om ghettoen er etnisk homogen mens de franske forstedene er etnisk heterogene? Kanskje ikke. Hvis de franske forstedene først og fremst er geografiske enheter selektert ut fra *klasse*, vil tiltak som mer språk-opplæring og integrerende fritidsaktiviteter være mindre viktige enn styrking av det lokale arbeidsmarkedet og gratis jobboplæring, for å ta noen mulige eksempler.

Den nyliberale byen?

Hvordan knyttes *Urban Outcasts* an til nyliberalisme som et politisk og økonomisk prosjekt? Begrepet spiller en forholdsvis liten rolle i de eksplisitte resonnementene som blir fremmet – det forekommer bare en håndfull steder og da uten forsøk på å utarbeide en presis beskrivelse av hva en nyliberal stat består av. Men nyliberalismen ulmer konstant under overflaten.⁷ En typologi som beskriver «avansert marginalisering» mot slutten av boka, inneholder elementer av kritikk mot det nyliberale prosjektet: (1) Lønnsarbeid mot bunnen av arbeidsmarkedet har blitt stadig mer vanlig, mer «fleksibelt», prekært og dårligere skikket til å forsørge familier, i tråd med en statlig deregulering av arbeidsmarkedet.⁸ (2) Makroøkonomiske oppgangstider har sluttet å løfte levestandarden for dem som befinner seg på randen av vestlige storbyer etter hvert som fordristisk-keynesiansk politikk har gått av moten. Innbyggerne i ghettoen og *banlieue*-en merker nedgangen i forretningsssyklusen, men nyter ikke lenger godt av oppgangen.

⁷ For en mer eksplisitt gjennomgang av nyliberale tendenser i amerikansk bypolitikk, les gjerne Jason Hackworth, *The Neoliberal City*. Ithaca, NY: Cornell University Press 2007.

⁸ For en systematisk gjennomgang av årsakene til økningen i «prekært arbeid» i USA, les Arne Kalleberg, «Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition», i *American Sociological Review* 74, februar 2009, 1–22.

Motgiften til nyliberale tendenser bør ifølge Wacquant komme i form av *borgerlønn*. «Det er på høy tid at vi forkaster den uholdbare antakelsen at et stort flertall av voksne mennesker i avanserte samfunn vil kunne få møtt sine grunnleggende behov gjennom en levealder med formell ansettelse [...] i den kommodifiserte økonomien,» skriver forfatteren. Han siterer arbeidsøkonomen Guy Standing som påpeker at hvis arbeidsmarkedet ikke lenger viser seg å være i stand til å skape den inntektssikkerheten man oppnådde i etterkrigstiden, så må statlig politikk arbeide for å «løsrive inntektssikkerhet fra arbeidsmarkedet». Til å være «det eneste bærekraftige svaret på den historiske utfordringen som avansert marginalisering utgjør mot demokratiske samfunn», så vil nok forslaget kjennes utilstrekkelig behandlet i boka, klattet på mot slutten av en katalog av miserer for å gi et skinn av «positiv sosiologi». Til forfatterens forsvar skal det sies at debatten om *borgerlønn* er omfattende og godt behandlet andre steder.⁹ Norske lesere vil kanskje oppleve en viss dissonans ved at en såpass markant radikal sosiolog som Wacquant tar til orde for en reform som det borgerlige partiet Venstre er alene om å ta opp i den norske politiske konteksten, men kanskje dette kan være en anledning for den skandinaviske venstresiden til å ta opp hansken og revurdere sine standpunkter, å gjenoppta debatten.

Avslutning

Urban Outcasts er merkelig tilfredsstillende og utilstrekkelig på én og samme tid. Et irritasjonsmoment er uten tvil at boka er plassert i et tidlig nittital som kjennes forbigått; et annet er graden av repetisjon som kommer av at boka er en samling lett omskrevne artikler som har blitt publisert tidligere. Og den allmenne leser vil kunne bla og bla gjennom flere hundretalls sider på leting etter svar og løsninger på noen av vår samtids store problemer – hvordan oppstår forfalne byområder, hvordan håndterer vi dem som bor på utkanten av byen, hvem sin «feil» er det? – uten å finne en bestemt dato, hendelse eller tydelig formulerte årsaker som kan få alle brikkene til å falle på plass. Men den kompliserte og kompliserende historiske tilnærmingen til hver enkelt ghetto, *banlieue* eller forstad er nødvendig for å forstå hvordan ulike livssjanser oppstår og reprodueres i avgrensede geografiske områder. Akkurat som innvandrere og immi-

⁹ For en kort innføring, se Philippe van Parijs, «A Basic Income For All», i *Boston Review*, 2000. <http://bostonreview.net/BR25.5/vanparijs.html>

granter først må studeres som utvandrere og *emigranter* (fra et sted, en bestemt kontekst), slik en annen nær samarbeidspartner av sosiologen Pierre Bourdieu, Abdelmalek Sayad, har vist,¹⁰ må disse geografiske områdene aldri avhistoriseres. Historien er kanskje det eneste som kan menneskeliggjøre innbyggerne av slike randsoner og dermed bidra til mer opplyst debatt og menneskelig politikk. Wacquants tilnærming gjør at dette blir en bok for dem som er villige til å arbeide jevnt og trutt med sosiale fenomener som har vist seg å ha en egen evne til å fyre opp under alles fantasi, men som ikke uten videre overgir sine innsikter til dem som leter etter enkle løsninger. Til tross for noen mangler kan boka fungere som en veileder og et springbrett videre for dem som har både lyst og engasjement nok til å tilnærme seg vårt eget lands gryende «problemområder» vitenskapelig.

---

¹⁰ Abdelmalek Sayad, *The Suffering of the Immigrant*. London: Polity Press 2004.